

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ
ЭКОНОМИКА И ПРАВО
ECONOMICS AND LAW

FTAMP 68.01.05

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ

З.О. ИМАНБАЕВА

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Аңдатпа. Қазақстан-ауыл шаруашылығы халықтың негізгі бөлігінің тіршілік әрекеті саласы болып табылатын агроиндустриялық ел. Бүгінгі таңда халықтың қырық үш пайызы ауылдық жерлерде тұрады. Қазақстанда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру және қайта өңдеу мәселесі басты назарда. Ауыл шаруашылығы есебінің ерекшелігі болып, өндіріс процесі еңбек заты ретінде енетін, тірі табиғатпен, жермен және тірі организмдермен – аңдар және өсімдіктермен байланысты. Мақалада президентіміздің биылғы жолдауындағы ауыл шаруашылығына қатысты қозғаған мәселелеріне сәйкес, соның ішінде жер мәселесі, салық салу бойынша өзгерістер т.б. бірқатар жүргізілуге тиісті шаралар туралы пікірмен бөліскен.

Түйін сөздер: аграрлық сектор, шаруа-фермер қожалығы, ауыл шаруашылығы өнімдері, мал шаруашылығы

Аннотация. Казахстан - агроиндустриальная страна, в которой сельское хозяйство является сферой жизнедеятельности основной части населения. На сегодняшний день сорок три процента населения проживают в сельской местности. В Казахстане особое внимание уделяется вопросам производства и переработки сельскохозяйственной продукции. Особенностью сельскохозяйственного учета является то, что процесс производства связан с живой природой, землей и живыми организмами – зверями и растениями, которые входят в качестве предмета труда. В статье рассматривались вопросы, касающиеся сельского хозяйства, в том числе земельных вопросов, изменения по налогообложению и т.д.

Ключевые слова: аграрный сектор, крестьянское хозяйство, продукция сельского хозяйства, животноводство

Annotation. Kazakhstan is an agro-industrial country where agriculture is the sphere of life of the main part of the population. Today, forty-three percent of the population lives in rural areas. In Kazakhstan, special attention is paid to the production and processing of agricultural products. The peculiarity of agricultural accounting is that the production process is associated with wildlife, land and living organisms-animals and plants, which are included as the subject of labor. The article dealt with issues related to agriculture, including land issues, changes in taxation, etc.

Key words: agricultural sector, peasant economy, agricultural products, animal husbandry

Аграрлық сектор - бұл мемлекеттің ішкі ресурстарын ғана емес, сондай-ақ оның сыртқы нарықтағы ұстанымын қамтамасыз ететін мықты тетік. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы дәстүрлі түрде екі негізгі саладан тұрады: мал шаруашылығы және өсімдік шаруашылығы.

Жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыру ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді ауыл шаруашылығы өнімін өндіру үшін пайдаланумен, сондай-ақ осы өнімді қайта өңдеумен және өткізумен тығыз байланысты адамдардың еңбек бірлестігі шаруа немесе фермер қожалығы деп танылады. Шаруа және фермер қожалықтарының Кәсіпкерлік қызметінің негіздері Кәсіпкерлік кодексімен реттеледі.

Шаруа немесе фермер қожалығы мынадай нысандарда болуы мүмкін:

- кәсіпкерлік қызмет ортақ бірлескен меншік негізінде отбасылық кәсіпкерлік нысанында жүзеге асырылатын шаруа қожалығы
- жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыруға негізделген фермер қожалығы;
- бірлескен қызмет туралы шарт негізінде ортақ үлестік меншік негізінде жай серіктестік нысанында ұйымдастырылған фермер қожалығы.

Қазақстан ауыл шаруашылығымен айналысатындар үшін жыл жаңалықтардан басталды: енді шаруалар кірістер мен шығыстардың есебін жүргізуге, деректерді бере отырып, қасалық аппарат орнатуға міндеттелді. Бірыңғай жер салығын есептеу жүйесі де өзгерді. Бұл фермерлер үшін қаншалықты тиімді және ыңғайлы?

Егер бұрын бірыңғай жер салығын төлеу негізінде арнайы салық режимі (АСР) бойынша жұмыс істеген шаруа және фермер қожалықтары бақылау-касса машиналарын (БКМ) пайдаланбай есеп айырысуды жүргізсе, онда осы жылдың қаңтарынан бастап олар үшін БКМ пайдалану міндетті болды. Салық кодексінің 166-бабына сәйкес олар БКМ-ді орнатуға және деректерді беруге міндетті.

Өзгерістерге сәйкес, өндірілген немесе өңделген шикізатты сатудан шаруашылық алған барлық табысқа күнтізбелік жыл үшін 0,5% ставка бойынша бірыңғай жер салығы салынады.

"Ауыл шаруашылығы" ХҚЕС (IAS) 41 (бұдан әрі - ХҚЕС (IAS) 41) ережелеріне сәйкес жүзеге асырылады.

Президентіміздің 2020 жылғы бірінші қыркүйекте жолдаған жолдауында ауыл шаруашылығы мәселесіне аса назар аударды. Қазіргі негізгі міндет өзіміздің бар өнеркәсіптік мүмкіндіктерімізді толығымен пайдалануға шақырды. Әлі де болса шетелден келетін тауарлар өңделген тауарлардың үштен екісіне тең, ол ішкі арықтағы өз мүмкіндіктерімізді толыққанды жүзеге асыра алмауымызда.

Ауыл шаруашылығын дамытпай, бәсекеге қабілетті экономика құру мүмкін емес, деді президентіміз өз жолдауында. Қазірде ауыл шаруашылығына бөлініп жатқан төмен пайызды несиелер мен субсидиялар баршылық.

"Президенттің аграрлық сектор экономиканың драйверіне айналуы тиіс деген тапсырмасы аясында Үкімет ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге үлкен қолдау көрсетуде.

Биыл 10 айда 78,9 мың бас ірі қара мал басын сатып алуға 806 шаруашылық несиелендірілді, өткен жылдың осындай кезеңінде - 412 шаруашылық 39,1 мал басын сатып алды. Бұл кезеңде азық-түлік өнімдерін өндіру 2,1%-ға, сусындар өндірісі 13,9%-ға артты.

Есепті кезеңде салаға 379,4 млрд теңге инвестиция тартылды, бұл өткен жылдың осындай кезеңіндегі деңгейден 37%-ға артық.

Ауыл шаруашылығы министрлігі хабарлағандай, 2019 жылдың 10 айының қорытындысы бойынша мал шаруашылығында жалпы өнім өндірісінің 3,9%-ға өсімі қамтамасыз етілді, оның ішінде ет - 5,5%, сүт — 3,2%. Мал шаруашылығы өндірісінің өсімі мал шаруашылығында несиелендіру бағдарламасының сәтті іске асырылуымен байланысты.

Ақтөбе облысы бойынша ағымдағы жылдың 6 айында ет өндірісі 69,5 мың тоннаны, сүт – 163,7 мың тоннаны, жүн – 1919,3 тоннаны құрады. Асыл тұқымды мал басы өсуде».

Соңғы үш жылда облыстың агроқұрылымдарында ірі қара мал басы 113,0% - ға, қой мен ешкі 108,1% - ға, жылқы 127,1% - ға өсті.

Жалпы ауыл шаруашылығы саласын дамытуда облысымыздың әлеуеті жоғары. Сондықтан негізгі міндет барлық мүмкіндіктерді пайдаланып, бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісі мен саланың экспорттық әлеуетін арттыру.

2019 жылы Қазақстанда қой мен ешкі саны 400 мыңнан астам басқа өсті, ал осы жылдың соңғы айында 780 мыңға жуық басқа азайды. Жекелеген өңірлер бөлінісінде желтоқсан айында барлық облыстарда қой мен ешкі саны азайған жоқ, олардың тек тоғызында ғана. Бес облыста бұл жануарлардың саны артты. Жыл бойы қой мен ешкі саны он бір аймақта өсіп, үшке азайды. 2019 жылы қой мен ешкінің саны ақпан айында маусым айының басына дейін тұрақты өсе бастады, сол кезде қой мен ешкінің жылдық максимумы тіркелді.

ҚР Статистика комитетінің деректері бойынша Қазақстанда жана жылдың басында қой мен ешкі саны 19092 мың басты құраған. Желтоқсан айында ол 778,7 мың басқа, 19870,7-ден 19092 мың басқа немесе 4% - ға азайды. 2019 жылы Қазақстанда қой мен ешкі басы 414,1 мың басқа 18677,9-дан 19092 мың басқа дейін немесе 2,2% - ға өсті.

Кестеде (кесте 1) көрсетілгендей 2019 жылдың желтоқсан айында қой мен ешкінің ең көп азаюы Алматы облысында болды – 337,8 мың басқа-3847,8-ден 3510 мың басқа дейін. Тағы үш облыста мал басы 80 мыңнан асады. Бұл Шығыс қазақстан облысы-172,4 мың басқа 1784,1 мыңнан 1611,7 мың басқа дейін, Ақтөбе облысы – 89,8 мың басқа 1216,9 мыңнан

1127,1 мың басқа дейін және Батыс Қазақстан облысы – 89,3 мың басқа 1219,9 мыңнан 1130,6 мың басқа дейін.

Кесте 1. Қазақстанда 2019 жылы қой мен ешкі басының динамикасы, мың бас

мың бас	1 қаңтар	1 маусым	1 желтоқсан	1 қаңтар	желтоқсанға	қаңтар 2019
					қаңтар	қарай 2020
2019	2019		2020	+,-	+,-	
Қазақстан Республикасы	18677,9	25670,4	19870,7	19092,0	-778,7	414,1
Ақмола	522,2	709,4	527,8	530,2	2,4	8,0
Ақтөбе	1109,4	1537,0	1216,9	1127,1	-89,8	17,7
Алматы	3419,4	4894,9	3847,8	3510,0	-337,8	90,6
Атырау	559,9	766,4	588,3	567,2	-21,1	7,3
Батыс Қазақстан	1147,9	1670,5	1219,9	1130,6	-89,3	-17,3
Жамбыл	2788,4	3618,4	2922,9	2861,8	-61,1	73,4
Қарағанды	930,8	1398,7	918,6	924,5	5,9	-6,3
Қостанай	454,4	530,2	479,3	463,6	-15,7	9,2
Қызылорда	612,8	821,2	689,0	620,9	-68,1	8,1
Манғыстау	387,3	586,4	394,7	384,4	-10,3	-2,9
Павлодар	536,9	723,4	551,2	551,6	0,4	14,7
Шығыс Қазақстан	404,2	568,0	402,7	419,3	16,1	15,1
Түркістан	4088,2	5383,2	4217,6	4290,6	73,0	202,4
Шығыс-Қазақстан	1598,7	2349,6	1784,1	1611,7	-172,4	13,0

Қазіргі уақытта өзекті мәселе болып тұрған ауыл шаруашылығы өнімдерінің толықтай игерілмеуі.

Қазақстанда ауыл шаруашылығы өнімдерін, атап айтқанда жүнді қайта өңдеу проблемасы өткір мәселе. Жүнді қайта өңдеу жөніндегі цехты құрудың негізгі алғышарты елдің тігін кластеріне қажетті өнімді өңірде біртіндеп дамыту, ішкі нарықта өңдеу жолымен мал жүнінен алынған жүнді дайын бұйымдарды одан әрі өндіру үшін отандық шикізаттың жеткіліксіздігі, отандық қайта өңдеу өндірісін құру және кеңейту қажеттілігі болып табылады.

Ауыл шаруашылығын тек өнімді өсіру ретінде қарастыруға болмайды. Ауыл шаруашылығының артында бір жағынан ауылшаруашылық ұйымдарына қызмет көрсететін, екінші жағынан ауылшаруашылық өнімдерін өңдейтін көптеген басқа кәсіпорындар болуы

керек. Аграрлық экономика-экономикалық теорияның бір бөлігі. Ол азық-түлік өндірісінде, қайта өңдеуде, сатуда және тұтынуда шектеулі ресурстарды пайдалануды зерттейді. Алайда, ауыл шаруашылығының дамуына қарамастан, бұл салада бірқатар проблемалар бар. Олардың бірі - ауыл шаруашылығының төмен тиімділігі. Бұл мемлекеттік меншік нысанына байланысты. Президентіміз өз жарлығында айтқандай, ұсақ шаруашылықтарды ірілендіру керек. Тағы бір проблема - кәсіби кадрлардың жетіспеушілігі және жалақының төмендігі.

Таяу жылдары республикада өндіріске негізделген, елдің ішкі нарығының қажеттілігін де, азық-түлік экспортын да толық көлемде қамтамасыз етуге қабілетті мал шаруашылығы саласы қалыптасуы тиіс.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы саласының алдына өнім өндірісінің құрылымын оңтайландыру міндеті қойылуы керек. Әрбір ауданда тиісті брендпен өнімді өндіру мен сатудың аяқталған циклі бар бірқатар ауыл шаруашылығы ұйымдары мен қайта өңдеу кәсіпорындарын біріктіретін ірі агрокомбинат құру қажет. Салада осы ауқымды міндеттерді іске асыруға қабілетті кадрлармен қамтамасыз ету керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек
2. ҚР Президентінің жолдауын АӨК саласында іске асыру: инвестицияларды және мал шаруашылығы өнімдерінің өндірісін арттыру. primeminister.kz сайты
3. Шаруа және фермер қожалығы туралы adilet.zan.kz сайты
4. Мал шаруашылығы. Ақтөбе облысы әкімдігінің ресми сайты
5. Гусенов Б.Ш. Аймақтың сыртқы байланыстарын дамытуға жаһандану (глобализациялық) процестердің әсері: оқу құралы / Б.Ш. Гусенов. - Алматы : TechSmith, 2019. - 160 бет
6. Джеймс Н. Бизнес және заң: оқулық.1-том. / Н. Джеймс. - Алматы : ҚР ЖОО қауымдастығы, 2017. - 468 бет.
7. Бейсенбаев А.Ю. Дұрыс тамақтану негіздері : оқу құралы / А. Ю. Бейсенбаев, Д.Д. Жандарбекова, Г.А. Кожабекова. - Қарағанды : АҚНҰР баспасы, 2016. - 208 бет.
8. Мэнкью Г. Н. Экономикс : оқулық / Г. Н. Мэнкью / Тейлор ; М.П. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 848 бет
9. Котлер Ф. Маркетинг негіздері: оқулық / Ф. Котлер, Г. Армстронг. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2019. - 736 бет

10. Кадырбеков Т.К., Байбулова М.Г. Б15 Экономикалық жүйелерді басқару теориясы: оқу құралы / Т.К.Кадырбеков, М.Г. Байбулова. - Алматы: Монте Кристо, 2018. – 120 б.<https://elib.kz/>
11. Капсалямова С.С. Қазақстан Республикасының қаржылық және бюджеттік қызметінің өзекті мәселелері [Текст]: монография / С.С. Капсалямова, Ж.И. Ибрагимов. - Алматы: Эверо, 2018. - 208 бет.
12. Батыс Қазақстанның ауыл халқы: тарихи-демографиялық аспекті
13. Аман Ә.Б. Басылымдар: Ақтөбе 2019 г.<http://neb.arsu.kz/>
14. Капсалямова С.С. Қазақстан Республикасының қаржылық және бюджеттік қызметінің өзекті мәселелері: монография / С.С. Капсалямова, Ж.И. Ибрагимов. - Алматы: Эверо, 2018. - 208 бет.
15. Торегожина М.Б. Государственное регулирование экономики: учебное пособие / М.Б. Торегожина. – Алматы: Эверо, 2018.– 200 с.<https://elib.kz/>

ҒТАМР 06.35.31

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЕСЕБІН ҚЕХС №41 «АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ» СӘЙКЕС ҰЙЫМДАСТЫРУ

З.О. ИМАНБАЕВА

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Аңдатпа. Ауыл шаруашылық өндірісі – бұл үздіксіз түрлендіруге жататын күрделі кешен. Бұл трансформацияның қорытындысын білу мүмкін емес. Әр уақытта үзіліссіз, кіріске немесе шығынға әкеп соқтыратын биологиялық активте өзгеріс болып тұрады. Ауыл шаруашылығының алдында тұрған міндеттерді шешкен кезде, ақпаратты толық және дер кезінде беруге тиіс. Ауыл шаруашылығындағы бухгалтерлік есеп 41 "Ауыл шаруашылығы" (ХҚЕС/ IAS 41) Халықаралық қаржылық есептілік стандарты (IAS) реттеледі. Осы стандарт ауыл шаруашылығы өнімін (яғни биологиялық активтерден алынған өнімді) оны алу (жинау) сәтінде ғана есепке алу үшін қолданылады. Мақалада ауыл шаруашылығының есебін №41 стандарт бойынша есеп жүргізу тәртібі туралы жазылған.

Түйін сөздер: биологиялық актив, шығындар, кірістер, әділ баға, мемлекеттік субсидиялар, қаржылық шектеулер, ауылшаруашылық өнімдері

Аннотация. Сельскохозяйственное производство - это сложный комплекс, который подлежит непрерывной модификации. Узнать результаты этой трансформации невозможно. В настоящее время происходит непрерывное изменение в биологическом активе, которое приводит к прибыли или убыткам. При решении задач, стоящих перед сельским хозяйством, информация должна быть полной и своевременной. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве регулируется международным стандартом финансовой отчетности